

Методичні аспекти комерціалізації прав інтелектуальної власності в господарській діяльності

Бутнік-Сіверський О.Б,
доктор економічних наук, професор, чл.-кор
АТН України, завідувач економіко-правовим відділом
НДІ інтелектуальної власності НАПрНУ, професор
Інституту інтелектуальної власності
Національного університету «Одеська юридичній
академія» в м. Києві

Становлення та розвиток механізму комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності (ОПВ) складний процес як зі сторони економічних вимог, так і зі сторони правового забезпечення. З ним пов'язано додержання податкової політики держави щодо правового регламентування та організації утримання податків і податкових платежів до бюджету за результатами комерційної діяльності.

Господарська діяльність в умовах інноваційної діяльності стає засобом реалізації економічних інтересів власний інтелектуального продукту. Для того, щоб приватні інтереси власника ОПВ реалізувалися у всій сукупності необхідно, щоб комерціалізація ОПВ давала власнику або інвестору надлишок доходу над їх витратами, тобто можливість збагачення. В цьому випадку інтелектуальний капітал набуває авансової вартості в процесі господарської діяльності, тобто коли він створюється і використовується самим підприємством чи реалізується іншим підприємствам (суб'єктам господарювання).

Механізм комерціалізації за економічною сутністю є отримання надлишку над авансованим капіталом за результатами свідомих дій підприємця (власників, інвесторів).

Розглянемо окремі методичні аспекти комерціалізації прав інтелектуальної власності в господарській діяльності, які мають суттєве значення для практиків в сфері інтелектуальної власності.

1. Використання прав інтелектуальної власності в господарській діяльності здійснюється на умовах її комерціалізації. В цьому процесі є обов'язково, як мінімум, чотири учасники: автор розробки (винаходу, сорту рослин, корисної моделі тощо), стратегічний партнер, менеджер та інвестор.

2. Використання об'єктів права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів в господарській діяльності підприємств та відображення в бухгалтерському обліку операцій по використанню таких об'єктів дозволяє:

- документально підтверджувати довгострокові майнові права на підставі їх обліку на балансі підприємства;
- здійснювати амортизацію нематеріальних активів у встановленому порядку в залежності від терміну їх корисного використання, що дозволяє

отримати амортизаційні фонди для подальшого оновлення нематеріальних активів;

- отримувати додатковий прибуток від передачі прав використання об'єктів Інтелектуальної власності, а також забезпечувати обґрунтоване регулювання цін на інноваційну продукцію підприємства;

- сплачувати фізичним та юридичним особам авторську винагороду у вигляді паушального платежу та роялті;

- здійснювати комерційні операції у вигляді застави, обміну на надійні активи, реалізації тощо з метою отримання доходів і залучення відповідних кредитних ресурсів;

- оновлювати технічний стан виробництва і технологій шляхом впровадження інтелектуального капіталу в господарський оборот підприємств;

- здійснювати корпоративні (транзакційні) операції, шляхом внесення до статутних капіталів інших підприємств (господарських товариств) власного інтелектуального продукту, що дозволяє залучити додатково фінансові ресурси і отримати відповідні корпоративні права з метою впливу на діяльність господарських товариств.

3. Надходження та оприбуткування будь-якого ОПІВ на підприємстві слід підтвердити відповідним первинним документом, у якому вказується докладна характеристика об'єкта, його первісна вартість, термін корисного використання і норма зносу (амортизації), підрозділ, у якому буде використовуватись об'єкт, підписи посадових осіб, що прийняли об'єкт, з додаванням документів, у яких описується сам об'єкт нематеріальних активів або порядок його використання.

Запис у реєстрах бухгалтерського обліку нематеріальних активів проводиться на підставі первинних облікових документів, які фіксують факти здійснення господарської операції і розпорядження (дозволу) на їх проведення.

Для оприбуткування ОПІВ на підприємстві використовуються типові форми ведення аналітичного обліку для нематеріальних активів, затверджених наказом Міністерства фінансів України від 21.11.2004. №732 «Про затвердження типових форм первинного обліку об'єктів права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів», зареєстровано в Міністерстві юстиції України 14.12.2004 р. за № 1580/10179:

- типова форма № НА-1 «Акт введення в господарський оборот об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів»;

- типова форма № НА-2 «Інвентарна картка обліку об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів»;

- типова форма № НА-3 «Акт вибуття (ліквідації) об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів»;

- типова форма № НА-4 "Інвентаризаційний опис об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів".

При визначенні строку корисного використання ОПІВ слід

враховувати:

- строки корисного використання подібних активів;
- моральний знос, або відставання від науково-технічного прогресу, що передбачається;
- правові або інші подібні обмеження щодо строків його корисного використання та інші фактори.

Строками корисного використання ОПВ є період, впродовж якого підприємство передбачає використовувати відповідний об'єкт, або кількість одиниць продукції (робіт, послуг), яку підприємство очікує отримати при його використанні. Податкова довідка. Відповідно ст. 145.1.2. Податкового кодексу України (тут і далі - ПКУ) нарахування амортизації здійснюється протягом строку КОРИСНОГО використання (експлуатації) об'єкта, який встановлюється наказом по підприємству при визнанні цього об'єкта активом (при зарахуванні на баланс), але не менше ніж визначено.

4. Механізм комерціалізації, є відтворення руху інтелектуального капіталу з метою отримання прибутку. Для менеджера інтелектуальний капітал має дві основні компоненти: людський капітал та інтелектуальні активи. Людський ресурси чи інтелектуальна сила створюють інновації і ті, що можна описати та ідентифікувати, стають інтелектуальними ресурсами. Деякі інтелектуальні ресурси - звичайно ті, що мають більший комерційний потенціал, отримують правову охорону і стають інтелектуальною власністю.

Господарською діяльністю, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва - підприємцями. При цьому підприємець керується підприємницьким правом, у складі якого переважають норми адміністративного і цивільного права.

Слід також зазначити, що підприємницька діяльність включає також комерційну діяльність, яка є однією із складових господарської діяльності - більш звужене поняття. Діяльність стосовно ОПВ має назву «комерціалізація», виникає при використанні результатів інтелектуальної діяльності на умовах укладених договорів, наприклад: між співавторами патенту; між власниками патенту й авторами в зв'язку з виплатою винагороди за використання ОПВ; між власниками патенту під час комерційної реалізації інтелектуального продукту шляхом передачі прав власності або видачі дозволу на його використання шляхом укладання ліцензійного договору та інші.

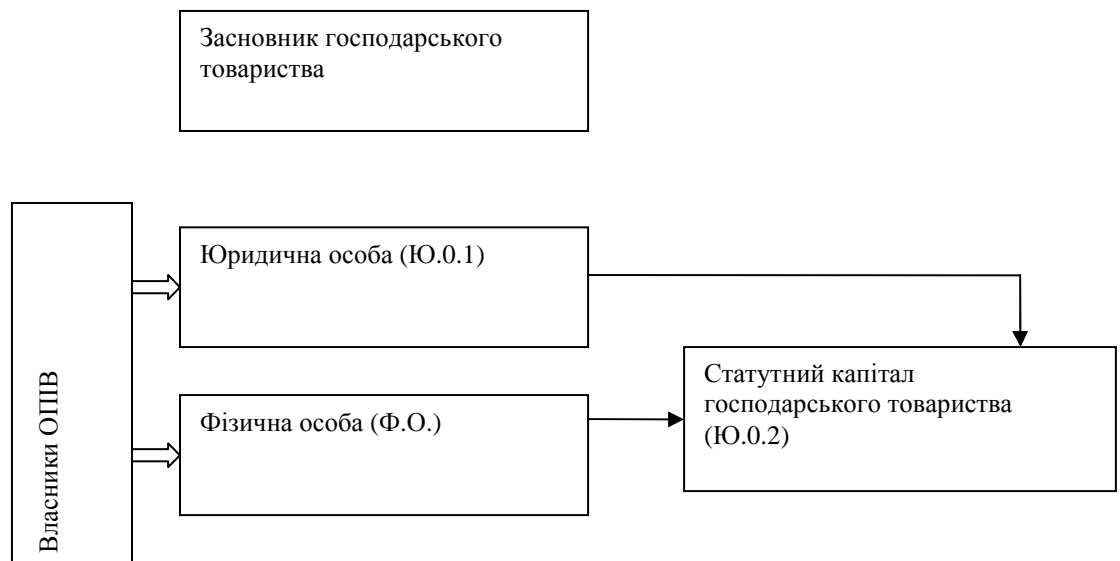
За рівнем (предметом) правового регулювання відповідних відносин підприємницьке право поділяється на публічне і приватне право. Публічне підприємницьке право регулює питання організації державних установ та їх відносин з окремими особами, в тому числі - суб'єктами підприємницької діяльності. Приватне підприємницьке право регулює відносини між окремими особами у зв'язку зі здійсненням ними підприємницької діяльності.

Таким чином, правове регулювання господарської діяльності з ОПВ

спирається на комплекс нормативних актів, пов'язаних з господарським правом, публічним та приватним підприємницьким правом, правом інтелектуальної власності, зокрема патентним правом, авторським правом і суміжними правами та податковим правом (законодавством). Це складна система правових норм у сфері інтелектуальної власності, яка спрямована на отримання кінцевого результату господарської діяльності - прибутку, який є джерелом винагороди за використання ОПІВ.

5. Методичні аспекти найбільш поширених операцій з ОПІВ з урахуванням бухгалтерського та податкового обліку.

1. Внесення ОПІВ до статутного фонду (корпоративна трансакція).

Бухгалтерський облік

1.1. Ю.О. 1 та Ф.О. мають ОПІВ, на який є підтверджуючий документ (патент, свідоцтво), що засвідчує їх власника.

1.2. Протокол засновників товариства про внесення до статутного капіталу Ю.О. 2 ОПІВ та набуття корпоративних прав.

1.3. Ю.О. 1 вносить ОПІВ до статутного капіталу Ю.О. 2 за балансовою вартістю (по залишковій вартості) за принципом прямої інвестиції в статутному капіталі.

1.4. Ф.О. визначає оціночну вартість свого ОПІВ на підставі договору оцінки ОПІВ з суб'єктом оціночної діяльності, Акт приймання-передачі звіту про оцінку вартості ОПІВ.

1.5. Прийняття Статуту чи змін до Статуту товариства Ю.О. 2 з урахуванням оціночної вартості внесених ОПІВ Ю.О. 1 та Ф.О. до статутного капіталу Ю.О. 2 та його реєстрація в у встановленому законодавством порядку.

1.6. Акти приймання-передачі ОПІВ між Ю.О.1 та Ю.О. 2 та Ф.О. та Ю.О. 2 (відчуження).

1.7. Наказ керівника Ю.О. 2 про облікову політику стосовно ОПІВ чи внесення змін до облікової політики (при потребі). Протокол комісії

Ю.О. 2 про прийняття на баланс ОПВ.

1.8. Затвердження Протоколу комісії Ю.О.2 про прийняття на бухгалтерський облік ОПВ та видання наказу керівника Ю.О. 2 про прийняття на баланс ОПВ. Складання та затвердження типової форми НА1.

1.9. Здійснення реєстрації новим власником ОПВ в державному органі.

Податковий облік

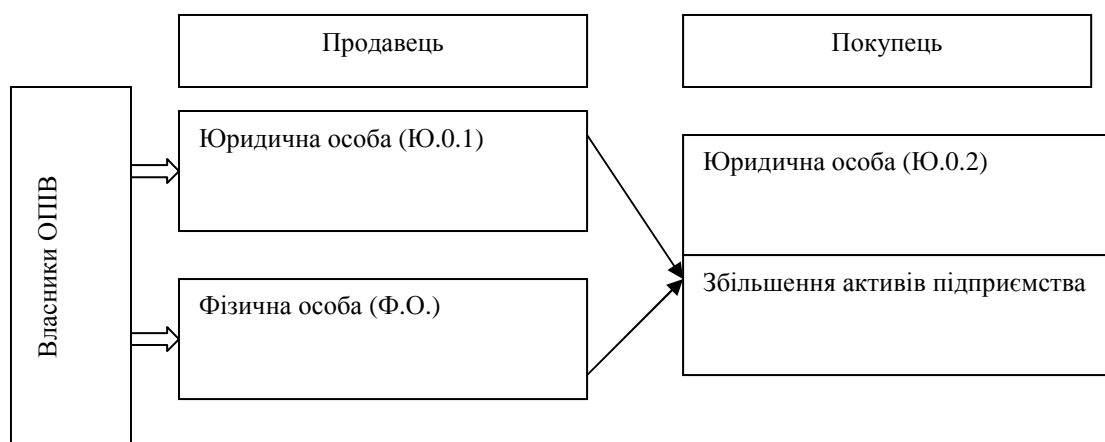
– Ю.О. 2 внески на дохід не відносить, а в подальшому при використанні ОПВ в господарській діяльності списують на інноваційну продукцію амортизацію ОПВ.

– Ю.О. 1 внесення свого ОПВ здійснює як реалізацію ОПВ. В Ю.О. 2 виникає податкове зобов'язання по ПДВ.

– Ф.О. не є платниками ПДВ.

Податкова довідка. При надходженні ОПВ на умовах внесення засновниками господарського товариства як внесок до статутного капіталу, згідно підпункту 136.1.3. ст. 136 розділу III ПКУ вартість ОПВ, не включається до складу доходу, а також у відповідності з підпунктом 196.1.1. ст. 196 розділу V ПКУ не є об'єктом оподаткування податком на добавлену вартість при здійсненні корпоративних прав.

2. Придбання ОПВ за рахунок коштів підприємства

Бухгалтерський облік

2.1. Ю.О. 1 та Ф.О. мають ОПВ, на який є підтверджуючі документи (патент, свідоцтво), що засвідчують їх власника.

2.2. Договір або договори окремо для кожного про передачу

права власності ОПІВ.

2.3. Ю.О. 1 та Ф.О. (разом або окремо) з Ю.О. 2 визначають оціночну вартість своїх ОПІВ на підставі договору про оцінку ОПІВ з суб'єктами оціночної діяльності, Акти приймання-передачі звіту про оцінку вартості ОПІВ.

2.4. Підписання додатку до договору або до договорів (якщо окремо для кожного) про встановлення вартості продажу.

2.5. Акт приймання-передачі ОПІВ між Ю.О.1 та Ю.О.2 (відчуження).

2.6. Нотаріальне засвідчення договору про передачу права власності ОПІВ між Ф.О. та Ю.О. 2 з врахуванням вартості продажу ОПІВ.

2.7. Акт приймання-передачі ОПІВ між Ф.О.1 та Ю.О. 2.

2.8. Протокол комісії Ю.О. 2 про прийняття на баланс ОПІВ з врахуванням наказу керівника Ю.О. 2 про облікову політику підприємства.

2.9. Затвердження Протоколу комісії Ю.О. 2 про прийняття на бухгалтерський облік ОПІВ та видання наказу керівника Ю.О. 2 про прийняття на баланс ОПІВ. Складання та затвердження типових форм Н.А.

2.10. Здійснення реєстрації новим власником ОПІВ в державному органі.

Податковий облік

Ю.О. 2 збільшення активів на дохід не відносить, а в подальшому при використанні ОПІВ в господарській діяльності списує на інноваційну продукцію амортизацію ОПІВ.

Ю.О. 1 списує зі свого балансу ОПІВ по залишковій вартості, на різницю між справедливою вартістю продажу і балансової вартості (залишковою вартістю) сплачує податок на прибуток.

- Ю.О. 1 по ПДВ має податкові зобов'язання, а Ю.О. 2 має по ПДВ податковий кредит

- Ф.О. не є платником податку по ПДВ та податку на прибуток в разі, якщо не є підприємцем. Ю.О. 2 при розрахунках з Ф.О. виступає податковим агентом і утримує з доходу Ф.О. податок з доходів фізичних осіб. Якщо у Ф.О. є підтвердження витрат щодо створення ОПІВ, то вона має право на податковий кредит на суму підтверджених витрат.

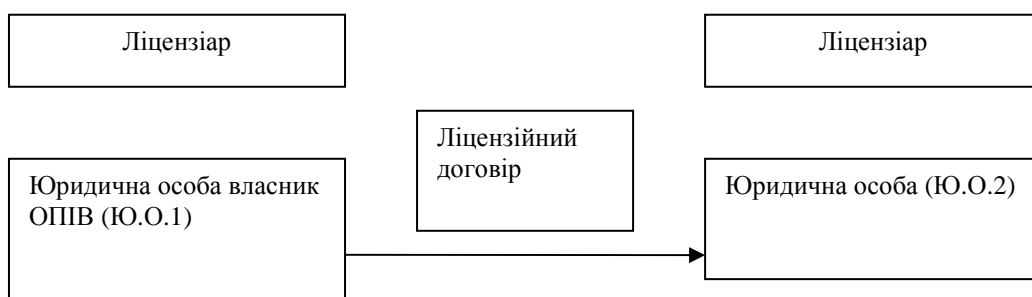
Податкова довідка. Операції надходження (придбання) нематеріальних активів, створених на підприємстві своїми силами, не є об'єктом оподаткування ПДВ, так як відсутня операція продажу товарів для підприємства.

Придбання (продаж) результатів робіт по створенню нематеріальних активів здійснюється з наданням права на використання чи на розпорядження нематеріальними активами, чи передами права на підставі авторських чи ліцензійних договорів, підпадаючих під дію підпункту 140.1.2. ст. 140 розділу НІ ПКУ в частині винагороди. При цьому слід також керуватися вимогами П(с)БО 15 «Дохід» в частині формування в бухгалтерському обліку інформації про доходи підприємств та її розкриттю у фінансовій звітності.

Операції надходження (придбання) нематеріальних активів на умовах їх подальшої реалізації іншим особам передбачає передачу прав власності на такі товари за компенсацію незалежно від строків її надання, що відповідає вимогам підпункту 188.1 ст. 188 розділу V ПКУ. Базою оподаткування таких операцій є договірна (контрактна) вартість придбання нематеріальних активів, але не нижче звичайної ціни, що відповідає вимогам підпункту 188.1 ст. 188 розділу V ПКУ, а платник податку зобов'язаний надати покупцю податкову накладну у встановленому порядку, відповідно вимогам статті 201 ПКУ.

3. Передача ОПІВ на ліцензійній основі.

За ліцензійним договором власник, наприклад, патенту (ліцензіар) надає своєму контрагенту (ліцензіату) право на використання патенту в зазначених межах своїх прав. Залежно від обсягу переданих прав розрізняють - договір виключної і не виключної ліцензії. При наданні виключних прав застосовується тріада правочинностей «володіння, користування і розпорядження». Враховуючи нематеріальний характер результатів інтелектуальної власності, ряд спеціалістів розглядають власність на об'єкти творчої діяльності не як класичну тріаду правочинностей власника, а в інших виключних правочинностях: «забороняти» і «дозволяти». В такому разі буде присутня тільки правочинність лише з використання (розпорядження). Особливо це важливо враховувати, коли право на інтелектуальну власність є внеском до статутного капіталу в обмін на корпоративні права. Коли укладається договір не виключної ліцензії, ліцензіату передаються права в обмежених рамках, і ліцензіар залишає за собою право подальшого використання винаходу або інше в повному обсязі на тій же території.

Бухгалтерський облік

3.1. Ю.О. 1 має ОПІВ, на який є підтверджуючий документ (патент, свідоцтво), що засвідчує її власника.

3.2. Ю.О. 1 має ОПІВ на балансі з урахування вимог бухгалтерського обліку.

3.3. Ліцензійний договір на використання ОПВ.

3.4. Ю.О. 1 визначає оціночну вартість ліцензії на підставі договору оцінки ОПВ з суб'єктом оціночної діяльності; Акт приймання-передачі звіту про оцінку вартості ОПВ з урахуванням визначення винагороди (паушальний платіж, роялті).

3.5. Складання фінансового додатку до Ліцензійного договору про встановлення розміру винагороди за випуск продукції по Ліцензії з використанням ОПВ.

3.6. Акт приймання-передачі ОПВ між Ю.О. 1 та Ю.О. 2 з урахуванням сплати паушального платежу.

3.7. Протокол комісії Ю.О. 2 про прийняття на баланс Ліцензії з врахуванням наказу керівника Ю.О. 2 про облікову політику підприємства.

3.8. Затвердження Протоколу комісії Ю.О. 2 про прийняття на бухгалтерський облік Ліцензії та видання наказу керівником Ю.О. 2 про прийняття на баланс Ліцензії. Складання та затвердження типової форми НА1. На баланс приймається сума паушального платежу без ПДВ, як вартість нематеріального активу, яка амортизується.

3.9. Здійснення реєстрації Ліцензійного Договору в державному органі при потребі.

3.10. Акти у відповідному періоді про використання ОПВ між Ю.О. 1 та Ю.О. 2 з урахуванням вартості роялті.

Податковий облік

Ю.О. 2 відносить амортизацію нематеріальних активів за відповідний період на зменшення податку на прибуток.

Ю.О. 2 за відповідний період відносить роялті на собівартість. Ю.О. 1 відносить отриману суму роялті у відповідному періоді на доходи.

В Ю.О. 2 на суму паушального платежу виникає податковий кредит по ПДВ.

В Ю.О. 1 на отриману суму паушального платежу виникає податкове зобов'язання та податок на прибуток.

Податкова довідка. Відносно ОПВ під роялті розуміють суму виплат за використання ОПВ. Джерелом такого роялті є прибуток, який є результатом використання ОПВ в господарській діяльності підприємства-покупця ОПВ. Компанії-отримувачі роялті, відповідно, залучають його до доходу. Підприємства, які здійснюють виплату роялті, відповідно, залучають роялті до складу витрат.

Не є об'єктом оподаткування ПДВ вартість виплати роялті в грошовій формі. Оподаткування окремих операцій з роялті:

Нарахування роялті на користь нерезидентів відносяться до витрат у розмірі не вище 4% від обсягу реалізації товарів, робіт та послуг за попередній звітний рік.

Заборона віднесення до складу витрат роялті на користь нерезидентів, які;

– розташовані в офшорних зонах;

- не підлягають оподаткуванню стосовно роялті у своїх країнах;
- не є бенефіціарними власниками роялті;
- отримують роялті стосовно об'єктів, права інтелектуальної власності щодо яких уперше виникли в Україні.

Підсумовуючи зазначимо, що виходячи з правових позицій відносно використання інтелектуальної власності в умовах господарської діяльності, тобто умовах комерційного використання результатів інтелектуальної діяльності, стає зрозумілою складність проблеми комерціалізації на рівні правових відносин, а саме, якщо мати на увазі певні труднощі, які мають місце при розробці договірних документів ніж суб'єктами договірних відносин. З економіко-фінансової точки зору інтелектуальна власність в умовах господарської діяльності (комерціалізації), набуває головної ознаки - це спроможність за її рахунок отримати дохід, приносити відповідний ефект при її використанні.